Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

PRØVEN

LÆS OM

EN BETYDNINGSFULD TILFLYTTER

BEDSTEFARS BONDEGÅRD

FREDERIKSVÆRK KANAL

BORNHOLM BESAT

FREDERIKSVÆRKEGNENS
HISTORISKE FORENING

December 2016 - 13. årgang, nr. 54

Foreningen

Formand
Wilhelm Stege
Strandvejen 3
3300 Frederiksværk
Tlf. 28 83 01 66
stegestrandvejen@live.dk

Sekretær
Bent Petersen
Skovbrynet 10
3300 Frederiksværk
Tlf. 47 74 64 26
bepetersen@hotmail.dk

Henning Petersen
Hejrestien 6
3310 Ølsted
Tlf. 51 43 05 51
henning_petersen@mail.tele.dk

Næstformand
Jørgen Lassen
Nørregade 33
3300 Frederiksværk
Tlf. 30 12 55 20
mail@jlassen.dk

Redaktør af *Prøven*
Jørgen Tved
Skansevej 30B
3390 Hundested
tlf. 47 77 00 23
tved@email.dk

Jytte Bloch-Kelsen
Lynghøjvej 24
3390 Hundested
Tlf. 45 81 96 95
jytte-bloch-kelsen@privat.dk

Kasserer
Carl Jensen
St. Havelsevej 92
3310 Ølsted
tlf. 47 74 93 35

Peter Ahlburg
Karlsgavevej 48
3300 Frederiksværk
tlf. 47 77 01 46
mc_allemann@yahoo.dk

Erik Kragh
Gl. Møllevej 7
3300 Frederiksværk
Holth.Kragh@outlook.com

Medhjælper for bestyrelse
Jan Larsen
Astersvej 8
3310 Ølsted
jplarsen2@hotmail.com

Kontingent 2017

Personligt medlemskab	150,- kr.
Husstandsmedlemskab	225,- kr.
Firmaer og institutioner	500,- kr.
Firmaer (under 6 ansatte)	250,- kr.

Det er nemmest for foreningen, hvis man indbetaler via netbank:
Reg.nr. 1551 kontonr. 3572519309
i Danske Bank.
Husk at anføre navn og adresse på indbetaler!

Redaktionen

Jørgen Tved (ansvarshavende), Jørgen Lassen, Jytte Bloch-Kelsen, Erik Kragh, Jan Larsen, Bent Petersen.
Layout: Torsten Møller Madsen
Tryk: G L Tryck, oplag 450
ISSN: 1604-0678. Titel: Prøven
Foreningens e-mail: *mail@frvhistorie.dk*
Hjemmeside: www.frvhistorie.dk

Stof til næste nummer af *Prøven* bedes indsendt snarest. Vi tager forbehold for indsendte læserindlæg, som ikke nødvendigvis er udtryk for foreningens holdning.

I dette nummer

Vi havde fuldt hus – 2 gange! side 5
NYT FRA FORENINGEN

Bengt Sørensen side 6
EN TILFLYTTER MED STOR BETYDNING FOR FREDERIKSVÆRK

Vandet er stadig en kraft side 10
LAD OS BRUGE DEN!

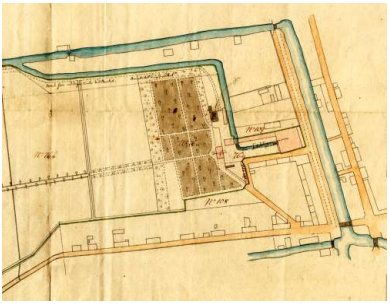

Bedstefars bondegård side 12
VIGGO SYLVEST JENSENS LUFTFOTOIMPERIUM

Frederiksværk Kanal side 16
EN AF 1700-TALLETS STØRSTE INGENIØRBEDRIFTER

Bornholm ved 2. verdenskrigs afslutning side 28
INSPIRERET AF FOREDRAGET "BORNHOLM BESAT"

To år med V3 – og et til side 36
STATUS EFTER TO ÅR MED UDSTILLING AF KAMPVOGNEN

Foreningens arrangementer side 38

Vi havde fuldt hus – 2 gange!

Nyt fra foreningen

Det er en stor glæde her inden årets udgang at byde rigtig mange nye medlemmer velkommen i Frederiksværkegnens historiske Forening. Det går fremad, men endnu flere medlemmer er velkomne!

Nu er næste års program er nu udarbejdet og følger med dette nummer af *Prøven*. Der er tale om hele 14 arrangementer, heraf fire udflugter, hen over hele året. Vi glæder os til at se rigtig mange af jer!

For bestyrelsen har det været et travlt år, hvor hele tre nye bestyrelsesmedlemmer skulle ind i arbejdet, og rigtig mange ændringer foretages, fx adgang til bankkonti, fordeling af opgaver og meget andet. Som vi har omtalt før, har vi overtaget »*Patronmagasinet*« på Krudtværksområdet; det har vi brugt megen tid på at indrette, men nu kan vi holde alle foreningens interne møder her.

Og en stor forandring var da også at flytte foredragsaktiviteterne til *Biblioteket*. Men efter at have anskaffet kaffebrygger og vænnet os til at flytte rundt med en masse borde og stole ser det ud til at være en sikker succes: Foredraget den 17. november trak mere end 100 deltagere, mange af dem ses her nedenfor!

Alle læsere ønskes er rigtig glædelig jul og et godt nytår!

Wilhelm Stege, Formand

Foto: Torsten Møller Madsen

Den 12. oktober havde vi »fuldt hus«. Det vil sige ca. 80 fremmødte til vort foredrag "*Bornholm besat*". Årets første møde, i september, om velfærdssamfundets historie, var det første møde, vi afholdt på Biblioteket. Her havde vi kun ca. 35 fremmødte. Men det var også det smukkeste sensommervej, udenfor!

Det var et nyt sted. Nogle gik forkert, til Kirkegade, og blev mødt af en lukket dør. Godt nok med en plakat om, at mødet var flyttet, men vi havde nok ikke været gode nok til at gøre opmærksom på flytningen.

Vi vil godt slå fast, at det ikke er med vores gode vilje, at vi er flyttet, men der var ikke andet at gøre. Sognegården i Kirkegade skal gennemgå en større ombygning, ja måske en nedrivning og bygning af en helt ny Sognegård.

Vi skal så skynde os at fortælle, at af de andre muligheder, som forelå, var Biblioteket det bedste. Og vi er her blevet mødt med stor venlighed og hjælpsomhed. Men et nyt sted giver andre forhold, som vi alle skal vænne os til. Vi lægger stor vægt på, at der foruden et foredrag også er plads til socialt samvær.

Vi skal naturligvis også være opmærksomme på, hvilke emner vi sætter til debat. Der skal også være plads til "smalle" emner, selv om vi måske har en fornemmelse af, at det kun har interesse i en mindre kreds. Mødet om velfærdssamfundets historien var måske et smalt emne?

Efter flytningen af vore foredrag, er der opstået et andet problem.

I Halsnæs kommune har vi gennem mange år haft en sammenslutning af næsten alle lokale foreninger, klubber og organisationer – kaldet *KulturelT Samråd*. Samrådet har typisk haft ca. ½ million kr. om året til støtte af kulturelle og sportslige aktiviteter. Historisk Forening har gennem årene modtaget en god støtte til afholdelse af vore foredrag.

Nu har kommunalbestyrelsen – med et snævert flertal – besluttet, at omtrent halvdelen af den halve million skal spares væk. Det vil sikkert betyde, at tilskuddet til vores forening også bliver halveret. Selv om vi ikke skal betale husleje til det kommunale bibliotek, som vi måtte betale i Kirkegade, så giver den kommunale nedskæring os økonomiske problemer.

Vi vil derfor anmode alle om at være med til en medlemshvervning. Flere medlemmer vil betyde, at vi forsat kan afholde det samme antal foredrag og fastholde det høje faglige niveau, som vi hidtil har haft. Vi må kunne tiltrække kvalificerede foredragsholdere – og det koster.

Du kunne måske, i anledning af jul og nytår, ligefrem forære et medlemskab til en i din familie eller omgangskreds!

Jørgen Tved

Bengt Sørensen

En tilflytter med stor betydning for Frederiksværk

Bengt Sørensen var Frederiksværkegnens historiske Forenings formand gennem 13 år. Bengt modtog stor tak fra alle for sin kæmpeindsats, sin vedholdenhed og sit faglige engagement i historien i den by, hvortil han »kun« var tilflytter.

Hvordan kunne det dog gå til?

Bengt fortæller, at han allerede i sin barndom fik smag for historien, blandt andet gennem, at hans far tog ham med på alle København og omegns museer. Interessen groede videre i folkeskolen, hvor faget Historie optog Bengt meget.

Men det blev – i hvert fald ikke de første mange år – at kendskabet til historie skulle udfylde tiden. Bengts far ville så gerne, at sønnen skulle overtage hans snedker-forretning. Men det kunne der ikke være tale om ... »*det var der ikke penge i*«. Et synspunkt som Bengt indrømmer, han har måttet revidere senere. Nej, Bengt ville noget andet og gik i lære som maskinarbejder med henblik på en fremtid som maskinmester. Men det blev en kort visit. For at samle tankerne tog Bengt rygsækken på og turede rundt i Europa i fire måneder. Og så var det tid for militæret. Det blev flyvevåbnet, først rekruttiden, siden som sergent og senere som flymekaniker på den – nu nedlagte - *Flyvestation Værløse*. Ud over det egentlige arbejde dér, involverede Bengt sig i foreningsarbejde. Og det var både inden for sport, som medlem af bestyrelser for lokale idrætsklubber og som sekretær i flymekanikernes faglige klub. Ikke mindst det sidste skulle vise sig at være en øjenåbner, hvor Bengt stødte mod både lokale og københavnske faglige folk, der havde traditioner og også privilegier at værne om.

Da faderens tilbud om at overtage snedkerforretningen – på sigt – stadig var gældende, gik Bengt i lære for anden gang og blev snedker. Og det blev så Bengts arbejdsliv. Privat gik livet i Herlev med kone og børn, døtrene Susan og Linda.

Og hvorfor så Frederiksværk?

Jo, det var på grund af sommerhuset! Bengt købte grunden på Magnesvej i Melby i 1971 og byggede selv huset – helt fra grunden. Bengts – nu afdøde – kone mente imidlertid, at Frederiksværk var helt utrolig kedelig og kulturløs. Et udsagn, som Bengt senere skulle få gjort noget ved. Da Bengt blev alene fra starten af 90'erne, opstod spørgsmålet, »hvad skal jeg

med to huse?«. Svaret blev, at huset i Herlev først blev udbygget og derefter solgt. Og Bengt var nu heltids indbygger i Frederiksværk Kommune fra 1998.

Baggrunden for den historiske forening

I en længere årrække havde en (anden) forening med navnet *Frederiksværkegnens Museumsforening* drevet landbomuseet *Birkely* i Kregme. Foreningens – og dermed Birkelys – overlevelse var baseret på et betydeligt årligt kommunalt tilskud. Denne situation ønskede Frederiksværk Kommune ikke længere at fastholde og meldte derfor ud, at subsidierne til foreningen ville stoppe. Da der naturligvis var udgifter til personale og vedligeholdelse forbundet med Birkely, var denne besked lig med, at aktiviteterne måtte ophøre. Det ville ikke være muligt at skaffe disse midler fra anden side.

Frederiksværkegnens Museumsforening blev ledet af en bestyrelse, og kommunens krav om lukning blev mødt med større eller mindre bestyrtelse i denne. Og også splittelse. Nogle mente, at kommunens opfordring til »nyorientering« ikke var til at komme uden om, mens andre var indstillet på kamp til stregen.

Kulturarvsstyrelsen havde i øvrigt udformet en udtalelse, der bakkede op om kommunens holdning, ud fra at Frederiksværk »*er en industriby, ikke et landsbysamfund*«.

Der fulgte en periode, hvor en midlertidig bestyrelse påtog sig at tale med kommunen om mulige løsninger. Nogle af de nuværende medlemmer af Frederiksværkegnens historiske Forenings bestyrelse var allerede den gang aktive hér. Og de havde forskellige holdninger til, hvad sagen burde ende med. Men møderne endte reelt uden andet resultat, end at kommunen stod fast på sit og ønskede, at den eksisterende forening skulle omdanne sig til en støtteforening for det kommende Industrimuseum. Men denne – ret passive – rolle passede så vidt vides ikke en eneste af de dengang involverede bestyrelsesmedlemmer.

Resultatet blev et helt andet, end både de gamle Birkely-involverede og kommunen havde forestillet sig: Man oprettede en helt ny forening, der ikke skulle beskæftige sig med drift af noget som helst museum, men derimod med historien mere generelt, og med fokus på Frederiksværkegnen. Med en af de nyvalgte bestyrelsesmedlemmers ord: "*Historie er for vigtig en ting til, at man kan overlade den til politikere, der gennem tiden ikke har udvist den store interesse for den.*"

Og hvor kommer så Bengt Sørensen ind i billedet? Han var jo nytilflytter og kun kendt af få lokale. Han havde været aktiv i debatterne om den gamle og den nye forening, ikke mindst med baggrund i sit mangeårige virke som medlem af – og formand for – en række foreninger. Så det med »forretningsorden« og foreningsjura var et af Bengts stærke kort på hånden. Og heller ikke den gang tilhørte Bengt »det tavse flertal«.

Men Bengts allerstørste kompetence var faktisk, at han *ikke var Frederiksværker*!

De fleste andre, der var kandidater til den nye forenings bestyrelse, havde en lang fortid i det lokale. En fortid, der både havde skaffet venner og modstandere. Og skulle man lykkes med at banke en ny forening op af næsten intet, så var modstandere, især blandt kommunens politikere og embedsfolk, ikke det

bedste for en formand at starte med. Og Bengt var naturligvis helt uplettet af gamle lokale konflikter. Og med sin lange erfaring fra foreningslivet var han faktisk det naturlige valg.

På den første generalforsamling i april 2004 husker Bengt at have sagt: "*Nu skal vi se fremad, ikke længere nogen konflikt med kommunen!* ". Og man *var* praktisk: Den nyvalgte bestyrelse tog udgangspunkt i medlemskartoteket for Birkely Museumsforening, og inden for få måneder var der 230 medlemmer, og da året 2004 var slut, var tallet oppe på 280. Ved udgangen af 2005 var tallet oppe på 340 medlemmer.

Foreningen opkrævede desuden et brugbart medlemskontingent, havde ingen udgifter ved museumsdrift og meldte sig desuden ind i *Kulturelt Samråd*, hvorved der blev adgang til kommunale støttekroner. Og i 2008 fik historieforeningen af Kulturelt Samråd tildelt årets *Kulturpris*, hvilket var en flot anerkendelse af arbejdet for den lokale kultur og historie.

Mange relationer

Efter beslutningen om oprettelse af *Industrimuseet Frederiks Værk* var der naturligvis en naturlig samarbejdsflade. Men ikke som kommunen oprindelig havde tænkt det, nemlig som et heppekor. Derimod som en selvstændig samarbejdspartner, der, repræsenteret af Bengt, indtrådte i museets bestyrelse i år 2010. Ind til da var der næsten kun politikere i bestyrelsen. Ud over deltagelse i bestyrelsesarbejdet har Bengt også deltaget i flere visionsseminarer i regi af museet og løbende haft kontakt med museets fagmedarbejdere.

En anden stor kontaktflade for den nye forening var kommunen, primært repræsenteret ved formanden for det udvalg, der længe hed *Udvalget for Kultur, Fritid og Turisme*. Relationen var varm og positiv, med udvalgsformanden som medlem af foreningen de senere år, og også deltager ved flere af foreningens arrangementer. Forholdet til borgmesteren var også fint, men – formentlig på grund af travlhed – blev det dog ikke til så mange besøg hos foreningen fra den side. Også den nyvalgte borgmester har bakket godt om foreningen.

Frederiksfanten Bengt

Kulturprisen *Frederiksfanten* er indstiftet af keramikeren Svend Jensen, kunstmaleren Robert McLean og kunstneren Leif Nielsen. Ideen opstod da triumviratet mødtes over et lignende antal Elefantøl. Derfor har "Frederiksfantmedaljen" samme størrelse som bunden af en ølflaske, tegnet af med en tømmerblyant. Ideen med "Frederiks-fanten" er at *hædre de ildsjæle, der søger at fremme kulturlivet i og omkring Frederiksværk*.

Og hvem kunne være mere en mere indlysende modtager af prisen end Bengt Sørensen?

En forårsdag i 2012 blev Bengt lokket til *Galleri GAL* med et påskud om at se på nogle gamle historiske malerier. Men som altid når en ny "Frederiksfant" skal udnævnes, er det under falske forudsætninger, kandidaten bliver indfanget.

Bengt Sørensen blev da også noget forbavset, da han blev mødt af "Det kulturelle selskab", der på sædvanlig overraskende måde tildelte ham hædersprisen "Frederiksfanten". Ud over medaljen består prisen af en maleri af vinderen, der dog kun er til låns hos modtageren, indtil der findes et godt sted at udstille alle årenes Frederiksfanter.

Bengt tildeles Frederiksfanten, Galleri GAL 2012.
Foto: Torsten Møller Madsen

I foråret 2016 takkede Bengt af efter 13 år som formand for Frederiksværkegnens historiske Forening. Med stor festivitas og mange takketaler. Nu er foreningen så gået ind i en ny tidsalder, hvor mange af de gamle dyder bliver bevaret, men hvor der selvfølgelig også vil blive oplevet forandringer.

Og hvad skal Bengt så tage sig til, når de mange ugentlige timer med formandshvervet ikke længere fylder kalenderen?

Fremtiden

Jytte, Bengts mangeårige veninde, har ofte udtrykt, at Bengt brugte alt for megen tid på foreningen! I stedet vil træde mere fordybelse i Bengts store interesser, som er historien, både den lokale og den nationale – og så musik. Især klassisk. Bengt har en stor CD samling og et fedt musikanlæg, der kan spille så højt, som klassisk musik nu skal spilles. Men ikke kun det klassiske tiltrækker Bengt. Også jazz, samt Leonard Cohen, Johnny Cash og Simon & Garfunkel er blandt favoritterne.

Ud over de to døtre har Bengt også fire børnebørn. Især den ene af dem er meget historisk interesseret og spørger morfar om mangt og meget.

Og så er der jo mange museer i Danmark. Bengt fortæller, at han har set den aktuelle særudstilling med *Martin Bigum* på Arken. Fire gange!

Og en ting mere: Bengt har jo været primus motor ved de folkelige Skt. Hans fester på engen i Vinderød – med op til 400 deltagere, og Bengt har stadig en plan: Opførelsen af en lille permanent scene på stedet. Hvem ved?

Så ja, Bengt kommer næppe til at ligge på den lade side.

En lille anekdote fra forfatteren af denne artikel: En dag, jeg var ude på Magnesvej (hvor Bengt bor), lå en kæmpemæssig stabel brændeknuder, ukløvet. Som bekendt, når man har flækket ét stykke, må man ofte samle det op og hugge igen for at komme ned på en rimelig størrelse. Jeg havde i en artikel læst, at man kunne samle de ukløvede stykker i et bildæk, så skulle man ikke bukke sig tusind gange og samle op. Da jeg fortalte Bengt om dette en uges tid senere, sagde han: "Det var da en glimrende idé, men jeg *har* nu allerede kløvet det hele."

Torsten Møller Madsen

Vandet er stadig en kraft

Lad os bruge den!

Ingen frederiksværker er i tvivl om, at Åen med vandet fra Arresøen er den virkelige årsag til at byen opstod. Vi indfødte er heller ikke i tvivl om, at den gravede kanal er – en å!

Frank Allan Rasmussen beretter om åens (kanalens!) historie fra side 16, så her skal blot betones dens betydning som kilde til kraft. En kraft som endnu en gang kan udnyttes til at sætte lys på vor bys fantastiske historie.

På hjørnet af Strandgade og Alléen ligger der to ens små gule huse. Det, der ligger nærmest Strandgade, er *Turbinehuset*. Her blev åens vandkraft via en turbine og en dynamo omdannet til »grøn energi«, som i mange år var med til at drive først Anker Heegaards fabrik og senere DFJ, *De forenede Jernstøberier*. Hvor længe turbinen var i drift, er i skrivende stund uklart, men i 1980'erne forsøgte EFFO (Elektricitetsforsyningen for Frederiksværk og Omegn, der omkring år 2000 blev solgt til elselskabet NESA), at få maskineriet i gang, med henblik på kraft til oplysning af en del af det gamle fabriksområde. Turbinen kom i drift, men den kraft der blev udviklet, var kun en brøkdel af det, man havde håbet på. Maskineriet var for gammelt og slidt.

Erik Brandt Dam har taget dette billede af de to gule bygninger. Fundet på Twitter.

Nu er vi – atter – en lille gruppe, som godt vil tage handsken op. Vi vil for det første gøre Turbinehuset tilgængeligt. Det er en del af vores historie, som vi mener bør komme frem i lyset. Vi vil gøre hus og maskineri rent og på sigt etablere en ny turbine, som kan producere elkraft. Grøn energi, der kan bruges til belysning af nogle af vore gamle og seværdige bygninger som f. eks Gjethuset, Palæet med flere.

Åen og vandet er der jo endnu, så hvorfor ikke udnytte mulighederne for at fremstille grøn energi?

På sigt kunne man måske også udnytte vandets kraft længere ude, ved det gamle Krudtværk. Hvis dette historiske klenodie skal åbnes helt op, må det nuværende hegn fjernes, men så skal området, i hvert fald af sikkerhedsmæssige årsager, være belyst. En moderne turbine eller to vil være helt i tråd med ønsket om grøn energi og ønsket om, at en del af vores fælles historie bogstaveligt talt kan blive oplyst, altså kan gå fra fantasi og ønske til virkelighed.

Er det nu kun fantasi, som ikke har nogen gang på jorden? Nej naturligvis ikke. I Jylland ligger museet *Bindslev Gl. Elværk*, (se link nedenfor) som arbejder efter de samme principper, men i større målestok, end det vi forestiller os. Men vi kan lære af dem, og de er meget villige til at stå os bi.

Vi er som anført, endnu kun en lille gruppe, som arbejder med disse ønsker og planer.

Vi vil meget gerne være flere.

Hvis du vil bruge lidt tid og kræfter, på dette projekt, så tag kontakt til Axel Hvidtfeldt: *ahv@mail.dk* eller tlf. 47 92 31 40.

Jørgen Tved

Snittegning af Bindslev Gl. Elværk, fra elværkets hjemmeside www.bindslevglel.dk

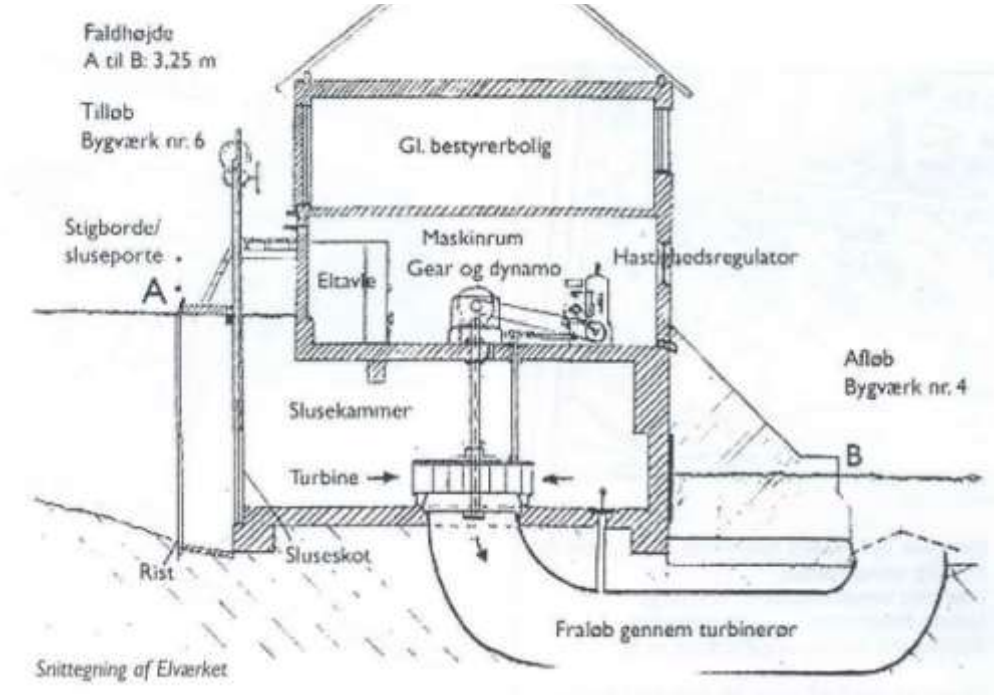

Bedstefars bondegård

Viggo Sylvest Jensens luftfotoimperium

Torsten Schnieber, der i Prøven nr. 51 skrev om den gamle »dame« DC3, der stadig flyver, kommer her med en beretning om noget, vi vist alle kender til ...

Du har set dem hængende på væggen her og der – og gerne på en fremtrædende plads. Sylvest Jensens billeder af gårde og markante huse vækker minder, og mange af dem er gået i arv i flere led, men selvom billederne er interessante, så er historien bag dem ikke mindre spændende.

Viggo

Viggo Sylvest Jensen blev født den 28. juni 1910 i Asminderød, hvor hans forældre var kroejere, men de flyttede relativt hurtigt til Hillerød, og Viggo startede i den kommunale skole. Han var ikke specielt flittig, til stor fortrydelse for forældrene, som gerne havde set ham som advokat, men Viggo havde allerede tidligt bestemt, at flyvning skulle være hans fremtid. Desværre krævedes der en studentereksamen og en officersuddannelse for at få adgang til Hærens Flyvetropper. Der var dog en kattelem, som hed en faglig uddannelse, og Viggo gik derfor ud af skolen i 2. Mellem uden de store karakterer eller en eksamen overhovedet. Da han var fast besluttet på at gå håndværksvejen til flyvningen, fik han ansættelse som lærling på Hillerøds store maskinfabrik *Nordstens*.

Med svendebrevet i hånden kom han i 1931 til militæret, og med hjælp fra en af officererne, som satte sig til at terpe lektier med Viggo, lykkedes det ham at komme

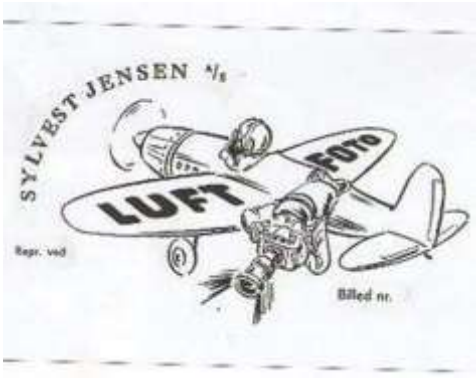

på kornetskole, og i 1932 færdiggjorde han uddannelsen som pilot. For sine sammensparede skillinger erhvervede han i 1935 en *Gipsy Moth* flyvemaskine.

10 kr. pr tur

De første rundture startede fra "*Hillerøds ny Flyveplads*" på Sophienborgs jorder nord for Hillerød. I mellemtiden var Viggo blevet forlovet, og Zaria solgte billetter, og forretningen gik strygende og bredte sig snart over hele Nordsjælland. Nye egnede pladser blev fundet, og der var stor interesse for en tur i luften.

På en af turene havde Viggo en inder som passager. Denne indiske hindu var meget fotointeresseret, og han foreslog Viggo, at han jo kunne flyve rundt og fotografere huse og gårde og gøre en forretning ud af det, og Viggo var begejstret for de billeder, inderen havde taget.

Metoden

Viggo fandt hurtigt en ung fotograf fra Kolding, *Evald Bech Holtz*, som fra første dag blev hans nærmeste medarbejder. De to fløj et par ture og fotograferede revl og krat for derefter at besøge de forskellige gårde for at sælge billederne. Nu var Viggo ikke særlig god til at sælge, så familie og venner blev involveret mod 20% af omsætningen.

Fra 1937 blev flyvningerne sat i system, og område efter område blev gennemfotograferet og ført til protokols med angivelse af ruten og hvilke bygninger, der var med på optagelserne. Endvidere blev ejerne identificeret, og resultatet af et besøg, f. eks. i form af bestilte billeder, blev indført.

I 1938 var store dele af Nordsjælland dækket, og operationerne flyttede derfor til Sorø for bedre at kunne arbejde med resten af Sjælland. Om sommeren fløj man, og vinteren blev brugt til fremkaldelse, registrering, organisation af sælgere og

besøg på de enkelte ejendomme. Hele familien Sylvest Jensen og Bech Holtz, som i mellemtiden havde giftet sig med Viggos søster, deltog i arbejdet sammen med 4 sælgere.

Krigen

Da tyskerne besatte Danmark i april 1940, blev der omgående iværksat flyveforbud, og Viggo skyndte sig at skille sin maskine ad og anbringe den på et loft i den ejendom, hvor hans svoger boede.

Nu var det ikke muligt at foretage flere flyvninger, men heldigvis var der taget så mange optagelser, at der var rigeligt at gøre med salgsarbejdet.

En af Viggos kontakter i lufthavnen i Kastrup, en flyvemekaniker, havde i smug bygget et fly, så allerede i 1946 fortsatte flyvningerne og fotograferingerne, stadig med Bech Holtz som fotograf.

Operationerne bliver landsdækkende

Fra 1947 kunne operationerne udvides til hele landet, idet der efterhånden blev penge nok til at købe flere fly. Viggo kunne nu hellige sig de mere administrative gøremål og overlade styringen af flyoperationerne til Bech Holtz, som etablerede sig i hovedkvarteret i Hillerød.

En af de mere bizarre aktiviteter, som Viggo kastede sig over, var luftcirkus efter amerikansk mønster. Derovre var der efter krigen et hav af arbejdsløse piloter, som prøvede at beskæftige sig med næsten hvad som helst indenfor flyvning, bl.a. luftcirkus, og Viggo arrangerede i foråret

1950 et sådant show med luftakrobatik, stunts og simuleret luftkamp. Det blev dog kun til én sæson, som gav underskud, da det jo er svært at få betalende publikum, når man lige udenfor hegnet kan se det hele ganske gratis. Jeg husker tydeligt det show, som min far tog mig med til, da jeg var en halv snes år.

Alle fotos er fra Viggo Sylvests produktion

Imidlertid var luftshow´et en glimrende reklame for resten af aktiviteterne, som efterhånden omfattede 17 fly og flere end 100 personer, men Viggo ville mere. Han kastede sig over ruteflyvning, marksprøjtning, rundflyvning og skoleflyvning, og firmaet havde oprettet afdelinger i Ålborg, Århus, Odense, København og Hamborg, foruden hovedkvarteret i Hillerød.

Efterhånden som markedet for luftfoto var dækket, skulle der satses på farvefotos, og under en studietur til Sverige blev Viggo, Bech Holtz og 2 medarbejdere involveret i et automobiluheld, hvorved Viggo, Bech Holtz og en af medarbejderne blev dræbt og en anden hårdt kvæstet.

Afslutningen

Det var naturligvis et hårdt slag for firmaet, men Viggos kone Zaria og sønnen Preben forsøgte en rekonstruktion. Det var blevet svære tider for branchen. Bedre kameraer og dyrere fly tog efterhånden livet af de fleste luftfotofirmaer, og Preben solgte til sidst aktiviteterne til Rami Aviram, som fortsatte flyvningerne op i 80´erne. Arbejdet indskrænkede sig efterhånden til bestillingsopgaver og i 1988 måtte Rami Aviram lukke efter en arbejdsulykke.

I 1989 blev arkiverne, negativer og protokoller overdraget til Det kongelige Bibliotek. Dermed var Danmarks absolut største og ældste luftfotofirma ophørt med at eksistere, men heldigvis gemmes negativer og billeder, således at der her findes en kulturel skat af billeder fra det danske land.

Torsten Schnieber

Frederiksværk Kanal
– en af 1700-tallets største ingeniørbedrifter

Af *Marie Bach* og *Frank Allan Rasmussen*
– Industrimuseet Frederiks Værk

Det europæiske perspektiv

Gravningen af Frederiksværk Kanal så tidligt som i 1717-18 var både teknisk og ressourcemæssigt en storslået bedrift. Det kan der ikke herske tvivl om. Ingen tilsvarende anlæg var hidtil udført i kongeriget. Kun fem ud af langt over hundrede kanaler i England, Irland, Skotland og Wales er åbnet før 1720. Nederlandene tilskrives æren for i senmiddelalderen at have genoptaget idéen om at bygge kanaler, efter at teknikken mere eller mindre var gået i forfald sammen med Romerriget. I Amsterdam findes, ligesom i Venedig og St. Petersborg, kanaler, hvis hovedformål var og er at sikre beboelser i lavtliggende terræn mod oversvømmelse. Både fra Holland, Tyskland og ikke mindst fra Frankrig kendes adskillige store anlæg af international betydning, men disse var transportkanaler – ikke afvandingskanaler. Behovet for transportkanaler blev særligt påtrængende i verdens førende industrination, England, hvor kul og færdige produkter så billigt og enkelt som muligt skulle frem til havnebyerne og derfra ud i verden. Konstruktionen af nye kanaler øgedes hastigt efter 1750 og anses af nogen som selve nøglen til den industrielle udvikling af Midt- og Nordengland. I dette højtliggende landskab var vejene for dårlige og utilstrækkelige til at bære den tunge trafik til og fra fabrikkerne og strømmen i floderne var for kraftig for skibsfart. Det er ikke rimeligt direkte at sammenligne Frederiksværk Kanal med de meget større eller senere europæiske anlæg, som har snesevis af sluser, skibselevatorer og andre tekniske finesser. Alligevel hævder den sig for sin samtid og i en dansk kontekst som en storslået bedrift.

Militære ingeniører

Når vi i dag på snart 300 års afstand betragter løsningen af den opgave, det var at grave Frederiksværk Kanal, er det ikke uvæsentligt at nævne, at det nødvendigvis måtte foregå i militært regi, for kun her var de fornødne ingeniørfaglige kundskaber til stede. Ingen andre end de militære officerer var på den tid uddannet indenfor discipliner som nivellering, opmåling, beregning, statik (styrkeberegning), konstruktion m.m. Det var desuden helt almindeligt, at soldater udførte arbejde for staten, ikke bare ved fæstningsanlæg men også kanalgravning, tørlægning af søer og

Broen ved Arresødal, hvor agatslibemøllen lå. Foto: naturstyrelsen.dk

sumpe, større indgrøftninger, vejanlæg og lignende. Ikke førend langt op i det 19. århundrede begyndte man at uddanne civilingeniører på den nyoprettede *Polytekniske Læreanstalt* i København. Situationen i Danmark lignede på det område den, der var gældende i de fleste andre europæiske lande.

Tal og beregninger

Frederiksværk Kanal, som også kan kaldes hovedkanalen i nutidens Frederiksværk, er lige knap to kilometer lang og niveauforskellen mellem søen og fjorden er fire meter. Arbejdet begyndte fra øst, dog med et passende stykke hen til Arresø, som først skulle fjernes til allersidst, når kanalen var færdig og vandet skulle ledes igennem for første gang. Den østligste strækning på knap 400 meter gik gennem en mose. Vi må derfor forestille os, at spaderne er blevet sat i jorden minimum 450- 500 meter fra søen, på et sted, hvor terrænet var højere og jorden stabil. Kanalbundens bredde lå nogenlunde fast på godt tre meter hele vejen. Afstanden mellem de skrånende sider spændte ved overkanten fra ca. 8-33 meter, ligesom kanalens dybde varierede betragteligt fra 2½-15 meter. Begge dele blev nøje beregnet og afhang af både jordbundsforhold og niveau. Alligevel forekom der jordskred flere gange undervejs.

Masser af muskler

Selve gravearbejdet skulle udføres med håndkraft, så det krævede først og fremmest rigtig mange muskler. Et kontingent på 400 udskrevne, nationale soldater fra henholdsvis vestsjællandske og østsjællandske fodregiment under ledelse af 14

officerer, 24 underofficerer og ikke mindre end 6 trommeslagere var, efter flere dages march fra København, den 28. juli 1717 omsider samlet "im Campement bey Arresøe". I Generalkrigskommissariatet, som nærmest kan sammenlignes med nutidens forsvarsministerium, herskede en vis tvivl om, hvorvidt projektets øverste chef, kaptajn *Eberlin von Feriden*, selv med sin internationale erfaring i bagagen, kunne magte den logistiske udfordring, der lå i at få indrettet lejren og sat gang i arbejdet ude midt på den bare mark ved søen i Nordsjælland. Til at supervisere ham udsendtes derfor også major *Fischer* fra Københavns befæstning og en konduktør ved navn *Beck*.

Med min hakke, min skovl og min spade

Vi kender langtfra alle detaljer omkring udførelsen af den store opgave eller dagliglivet på stedet. Men vi ved, at både militære og civile ressourcer var involveret. Militæret leverede foruden mandskabet også de nødvendige arbejdsredskaber såsom hakker, skovle, spader, baksebomme, trillebøre og nye skubbekærrer. Rentekammeret, som var datidens finansministerium, betalte løn til folkene og sjovt nok også penge til de løbebrædder, der skulle lægges ud til bortkørsel af de enorme mængder jord.

Frederik den Fjerde i al sin magt og pragt. Næste år er det historiens år, men det er også et jubelår for kanalerne i Frederiksværk, der blev udgravet i årene mellem 1717 og 1719 med selv samme konge som initiativtager.

Spis brød til

Det menige mandskab boede i egne medbragte telte, ligesom når de var i krig, mens officererne var indkvarteret i bl.a. Kregme og Vinderød. De nærmest liggende købstæder, Hillerød og Slangerup, blev pålagt at levere ¾ kilo velbagt, blødt brød daglig til hver af underofficererne og de menige, hvilket svarer til rundt regnet 320 kilo. Det kunne nok opleves som noget af en byrde, og selvom bagerne fik kornet leveret, undlod de ikke at mukke. Regimentsskriveren fik også på et tidspunkt en overhaling for ikke at have leveret tilstrækkeligt med brænde til at soldaterne kunne koge deres mad. Måske har flere af officererne haft kone og børn med til Nordsjælland. Det gælder i hvert fald kaptajn Eberlin von Feriden, som boede i Kregme og ifølge kirkebogen fik sin søn døbt i kirken der. Et par af hans kolleger fandt det bondske logi så ubekvemt, at de forlangte deres egne telte, møbler og grej fragtet op fra Sydsjælland. I den første sæson må der være blevet arbejdet på det egentlige projekt i mindre end tre måneder, eftersom etableringen af arbejdspladsen og lejren slugte flere uger i begyndelsen. Der blev nemlig pakket sammen allerede sidst i oktober. Alt grej skulle opbevares i Hillerød, så det var parat til den følgende sæson.

Et blandet mandskab

Var der det første år overvejende blevet talt dansk blandt de menige i lejren, må tonen have ændret sig i 1718. Denne sæson var det nemlig mandskab bestående af 500 menige foruden officerer og tamburer fra de såkaldte geworbne regimenter, der blev udkommanderet til Nordsjælland. Soldaterne var professionelle folk, som til daglig hørte til Københavns faste forsvar, men mange af dem var hvervet fra de tyske områder. Marchen fra hovedstaden nordpå kunne overstås på to dage. Ligesom året før boede soldaterne i telte. Måske har vejret været dårligere dette år, for henad efteråret blev der opført hytter af materialer på stedet, og folkene var plaget af en del sygdom. Det første hold var endda blevet afløst af 500 friske tropper i august måned. Kilderne nævner også, at et kontingent på 100 svenske krigsfanger, taget i forbindelse med slaget ved Tønningen, deltog i arbejdet. Om disse vides desuden, at de fik udbetalt 8 skilling om dagen for deres arbejde, fuldstændig som de menige soldater. Under alle omstændigheder udgjorde regulære tropper majoriteten af arbejdsstyrken. Til specialopgaven med at konstruere broen og stemmeværket lige øst for det sted, hvor Classen sidenhen opførte Arresødal, kaldtes der på den kyndige *Johan Drewsen*, en indvandrer fra Hannover, som i over tyve år havde drevet papirmøllen "Strandmøllen" nord for København. Man lånte fra *Søetaten* en middelstor rambuk, som på 12 vogne blev fragtet hertil fra København. Arbejdet må herefter være skredet planmæssigt frem, for den 1. no-

Vi ved ikke, hvordan den franske kanonsmed så ud, men her er et samtidigt maleri af den person, som var primus motor i at få franskmanden til Danmark. Han var ansat ved den danske repræsentation i Paris, så med hensyn til mode, hår og stil er der formentlig overensstemmelse.

vember stod broen og slusen færdig efter mindre end to måneders indsats. Kildematerialet lader os ikke vide præcis, hvornår søvandet første gang gennemstrømmede kanalen. Men med en afsluttende afpudsning og oprydning den efterfølgende sommer var opgaven løst. Frederiksværk Kanal var en realitet i 1719. Nu havde man ikke blot løst bøndernes problem, men også skabt en gratis energikilde – hvad skulle man bruge den til?

Agater fra Norge

Det var Frederik den 4. der gav ordre til, at der skulle opføres en agatslibemølle ved kanalen. Vi ved ikke, hvorfor kongen netop valgte en agatmølle, men måske har han på sine rejser i Italien set en sådan mølle, og ønsket sig et lignende anlæg i sit eget kongerige. Under alle omstændigheder var det en periode i historien, hvor enhver stat var optaget af at være selvforsynende på så vidt muligt alle områder. Kanalen gav masser af gratis energi, og kongen lod sin bygmester, *Johan Cornelius Kriger*, der var i gang med at anlægge haven ved Frederiksborg Slot, opføre selve møllen med tilhørende stemmeværk.

Agat er en halvædelsten, og råvarerne blev hentet i Norge, formentlig fra minerne i Holmestrand og Eidanger. Der var imidlertid ingen danskere, der kunne slibe og tilvirke det hårde bjergkrystal. Derfor bad kongen sine embedsmænd om at finde nogle kyndige slibere og stendrejere i udlandet. Konsulater og andre forbindelser

blev aktiveret, og efter kort tid dukkede en række navne op på eksperter i det ædle håndværk. Tre blev udvalgt, og i 1728 kom de til København, hvorfra de blev sendt til kanalen ved Arresø. De var blevet lokket med løn, bolig og en mulig stor fortjeneste, og takkede ja. Vi ved ikke med sikkerhed, hvor de kom fra, men vi må antage, at de kom fra et bjergrigt område, hvor man havde erfaring med bearbejde smukke sten. Et kvalificeret gæt er, at de blev hentet hertil fra Tyskland. De tre var *Johan Jakob Rau*, *Michel Becker* og *Johan Nicolai Rössler*, alle ugifte mænd.

Agatslibemøllen

Møllen stod klar ved deres ankomst, mens det blev overladt til de tre udlændinge at få anlægget til at køre. De store slibesten skulle opsættes og de øvrige maskiner gøres klar. Det har været en hård opgave. Der har ikke været megen hjælp at hente, og de har næppe kunnet tale dansk. Helt færdig er anlægget imidlertid ikke blevet, for fra maj 1729 indtil 1730 var 12 menige og 1 officer beskæftiget med at forstærke anlægget omkring møllen.

Produkterne kunne ikke måle sig med importerede varer, og det var kun kongen selv og hans husholdning, der aftog de små skåle, etuier, knopper til spadserestokke og låg til snustobaksdåser. Men der var trods alt grænser for, hvor meget kongehuset og dets medlemmer kunne aftage. Agatslibernes drømme brast. De tjente intet og kunne kun med nød og næppe opretholde livet. I 1743 gik amtmanden over Frederiksborg og Kronborg amter, *Frederik Carl von Gram*, i forbøn for sliberne hos Christian den 6., og han gav dem tilladelse til fiskeri samt adgang til nogle læs hø, så de kunne holde et par kreaturer. Efter kun otte år døde Rössler, og i 1741 fulgte Rau ham i graven.

Udenlandske eksperter

Slibemester Becker kunne ikke klare opgaven alene. Derfor måtte embedsmændene indkalde endnu en ekspert. *Johannes Wildt* sluttede sig til de øvrige ansatte ved agatmøllen i 1736. Han havde rejst langt. Han havde trådt sine barnesko i Oberstein, en garnisonsby, som var kendt for dens stenslibere og en forholdsvis stor produktion af smykker. Byen er omgivet af Hunsrück bjergkæden, der rummer store mængder af blandt andet agater og forskellige bjergkrystaller. Men heller ikke han havde succes. I 1746 blev Frederik 4 nødt til at nedlægge agatsliberiet, og de til møllen knyttede arbejdere måtte finde anden beskæftigelse. Michel Becker og Johannes Wildt fik som kongelige agatslibere en beskeden pension, og de blev begge boende på egnen. Johannes Wildt bosatte sig i Brederød, mens familien Becker overtog et hus ved kanalen.

Møllen genåbnes

I 1763 genåbnedes agatmøllen under ledelse af J. F. Classen. Til at drive møllen an-

satte han Johannes Wildt og hans søn *Christian*. Wildt var i 1742 blevet gift med *Marie Jørgensdatter Angel*, med hvem han fik flere børn. Christian blev født i 1744 og var altså kun 19 år, da han blev ansat ved Agatslibemøllen. Møllens skæbne var dermed lagt i hænderne på den erfarne agatsliber og hans unge søn. Det var imidlertid som om, møllen var forhekset. Produkterne levede ikke op til Classens kvalitetskrav, og det lykkedes heller ikke i større omfang at afsætte produkterne i København. Agatslibemøllen blev efter få år lukket, og et spændende kapitel i Frederiksværks tidligste historie var slut. Disse første udenlandske eksperter blev kaldt til Frederiksværk, fordi kongen havde brug for deres håndværksmæssige kunnen og viden. Efter dem fulgte en lang perlerække af udenlandske "gæstearbejdere" hvoraf en franskmand skilte sig ud.

Den franske kanonsmed

Det var Frederik den 4., der fik sine ingeniører, officerer og soldater til at konstruere og grave kanalen mellem Arresø og Roskilde Fjord. Formålet var først og fremmest at kunne styre vandstanden i Arresø, men vandet gav samtidig adgang til ren og gratis energi. Kanalens vand kunne bruges til at trække vandmøller, og hermed var der åbnet for industri. De første anlæg var den allerede omtalte agatslibemølle og en kanonsmedje med tilhørende hammer og boreværk.

I 1746 var Frederik den 5. kommet til magten. Han var Danmark-Norges enevældige hersker. Denne konge havde ligesom sine forgængere ambitioner om at slå svenskerne og tilbageerobre de tabte provinser. Forudsætningen herfor var en stærk flåde, suppleret af en veltrænet og veludrustet hær. Både hærens og flådens vigtigste våben var kanoner med tilhørende kugler og krudt. Alle dele skulle man helst selv kunne producere, og det i rigelige mængder.

Etienne Jandin de Peyrembert

Indledningsvis blev den franske kanonsmed, *Etienne Jandin de Peyrembert*, kaldt til Danmark. Han havde efter sigende haft succes med at producere smedede jernkanoner i Frankrig, og nu ønskede Frederik den 5. at starte en lignende produktion. Jernet kunne hentes fra minerne i Norge, og dermed var det muligt at opfylde ønsket om selvforsyning indenfor rustningsindustrien. De traditionelle, støbte bronzekanoner måtte derimod indkøbes i udlandet. Man håbede desuden, at de smedede kanoner ville give militæret en fordel i kraft af et lettere og dermed mere mobilt artilleri.

Peyrembert kom til Danmark i 1751 og fik overdraget et område ved kanalen ikke langt fra det sted, hvor Frederiksværk Bibliotek ligger i dag. Ved kanalen opførte Peyrembert en kanonfabrik. Bygningen bestod af en kanonsmedje, et værksted til afdrejning af kanonerne og et stort boreværk. Boreværket var den teknisk set mest

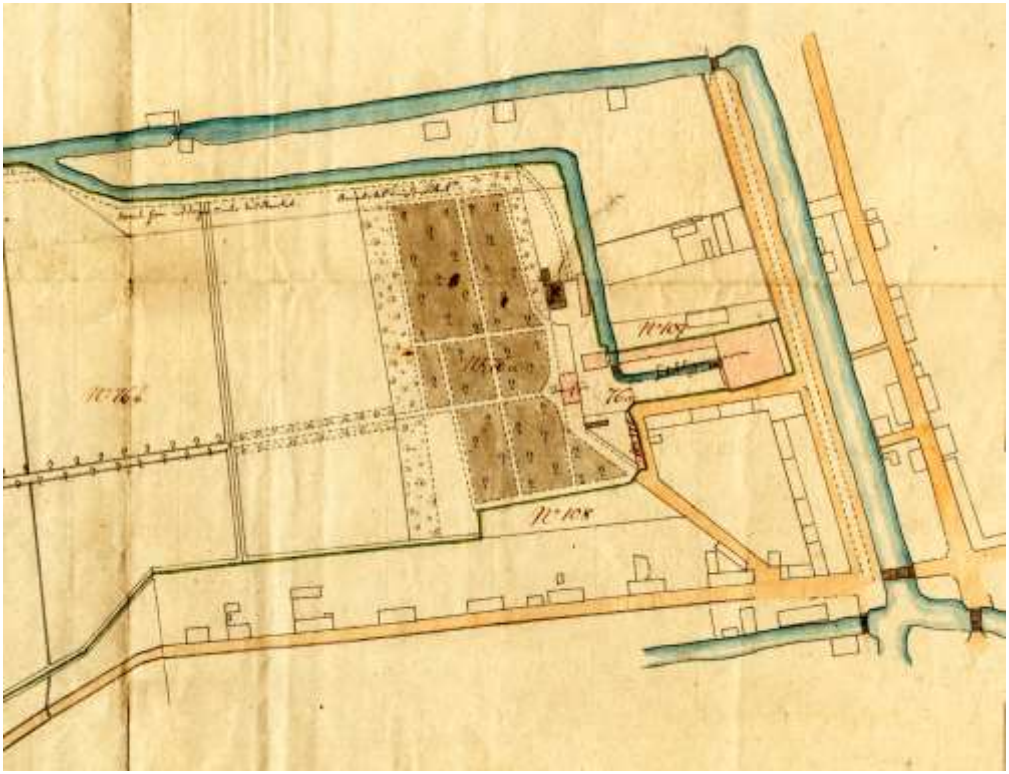

Kortudsnit fra tegningssamlingen på Rigsarkivet, der viser at der var endnu en kanal. En kanal der skulle forsyne kobbervalseværket med energi til de store valser.

avancerede del af kanonfabrikken og blev omgærdet af militær hemmelighedsfuldhed. Peyremberts smedede kanoner viste sig ikke som nogen succes. Kun ganske få færdige kanoner bestod den obligatoriske prøveskydning. Kongen var ikke tilfreds. Anlægget havde allerede kostet en formue.

Parlez-vous français?

Men hvad gik der galt? Var den gode franskmand en fantast og svindler? Det er svært at sige. Vi ved, at han i al hast forlod Danmark, og at man ikke siden genoptog produktionen af smedede kanoner. Vi ved også, at jernet, som leveredes fra de norske miner, ikke var af særlig høj kvalitet, og at vandkraften var utilstrækkelig til at trække de mange maskiner. Hertil skal lægges, at kanonsmeden kun talte fransk, og at der i 1750erne ikke var mange på Halsnæs, der forstod sig på det sprog.

Alligevel fik Peyrembert en fyrstelig løn. Han boede i Arresødal i et hus med egen vinkælder og en stor, anlagt have med eksotiske frugter som abrikos og fersken. Da man gjorde boet op efter ham, blev der

fundet 150 tomme vinflasker. Måske var han ensom og havde trøstet sig med udsøgt vin fra sit elskede Frankrig. I København købte han den herskabelige Møntmestergård i Borgergade. Gården fremstod velbevaret helt ind i det 20. århundrede og nedtoges i 1940'erne for siden at blive genrejst i Den Gamle By i Århus. Der kan vi nu besøge Peyremberts fornemme hjem og komme tæt på en spændende del af Frederiksværks tidlige historie. Kanalerne, der i vor tid fortsat præger byen stærkt, er et historisk vidnesbyrd, som vedblivende tiltrækker sig opmærksomhed. Dette gælder ikke blot som energikilde, men også som et yndet motiv for kunstnere.

Kanalen som motiv

Med god grund anses kanalen for at være Frederiksværks livsnerve. Først dannede kanalen og vandkraften, som det er fremgået, selve forudsætningen for, at der opstod industri på stedet, og at værket over tid kunne udvikle sig til den by, vi kender i dag. I lange perioder, særligt i de tørre somre, var der hård kamp om den energi, kanalen kunne levere, blandt andet mellem Kobbervalseværket og Krudtværket i 1800-tallet. Selvom rollen som kraftkilde for

Elias Meyers fine oliemaleri visende kanalen med "Classens Bro" i baggrunden.

længst er udspillet, har industrien stadig nytte af vandet, idet Stålvalseværket fortsat trækker kølevand fra kanalen. I dag er kanalen mest af alt en rekreativ ressource, men en særlig én af slagsen med sin helt særlige historie. Der var gode grunde til, at kanalen kom i fokus, da nogle af landets førende arkitekter, i forbindelse med projekt *Stålsat By* i 2014, konkurrerede om at komme med de bedste bud på, hvordan kulturarven kan danne grundlag for ny vækst og udvikling i vores kommune. Det skal blive interessant at se nogle af idéerne blive ført ud i praksis i de kommende år.

Kanalens herlighedsværdier

Kanalens herlighedsværdier omfatter både selve vandet, husene der spejler sig, broerne og møllerne. Læg dertil de stensatte kanter og stier med træer, græsser og fugleliv samt de smukke partier ved indløbet og udløbet. Den levende naturs dominans skygger på store dele af strækningen for det faktum, at kanalen er et menneskeskabt værk. Misforståelsen har i den grad sat sig fast, at der på skilte rundt omkring henvises til Smalle og Brede Å-sti. Indløbet omtales som Ågabet, og folk i byen indtager deres fastfood i Ågrillen!

De ældste gengivelser

Hovedkanalen blev gravet i årene 1717-19, og i 1765 blev Krudtværkskanalen føjet til. Vi vil på dette sted ikke skelne mellem de to, men nøjes med at konstatere, at det historiske vandløb altid har været et yndet kunstnerisk motiv. De ældste kunstneriske gengivelser af kanalen, som vi kender til, er *Elias Meyers* fine malerier fra tiden lige omkring 1800. I serien på i alt 10 malerier, der sandsynligvis blev lavet på bestilling og som dekoration til en af salene på Arresødal, findes to motiver fra kanalen. På et af dørstykkerne er vist et parti med Arresødal Bro, og på det andet er Classens Bro i centrum. Interessant ved dette maleri er blandt andet, at selve brokonstruktionen tydeligt kan aflæses, og at bakkerne i baggrunden ikke er beplantede, men derimod står helt nøgne. Generalmajor Classen yndede at sejle sine gæster i gondol fra godset ned til Værket. Han var død, da Elias Meyer malede billedet, men et lille

Aagabet, som det blev kaldt, her i en smuk gengivelse af en kunstner med lokale rødder, Elenora Tscherning.

gondollignende fartøj med flere personer ombord optræder alligevel i maleriets forgrund.

Sejlads på kanalerne

Fra 1800-årene findes flere kanalbilleder i museets samling, de fleste af dem udført af habile amatører. Et beskedent, men fint lille eksempel er en gråtonet akvarel på blot 15 x 12 cm. Den sirlige gengivelse viser et modent kanalforløb, som med sine eroderede sider og hældende træer let kunne forveksles med et å-løb, hvis ikke man kendte historien. Også dette billede rummer fortællingen om, at kanalen blev brugt til rekreativ sejlads, eftersom der midt i billedet ses en robåd med tre personer. På bagsiden er skrevet med tusch: "Gammel Tegning af Aaen ved Frederiksværk. Tegnet af L. Pedersen" – en oplysning der peger i retning af en ung kvinde ved navn *Karen Oline Pedersen*, i daglig tale kaldt Line. Hun var datter af krigsråd *Ole Pedersen*, født i 1810 og blev kun 36 år gammel. Faderens status som kunstsmed, medaljør og meget andet viser, at hun ikke havde sit talent fra fremmede.

Karen Oline Pedersens tegning visende kanalen med dens stejle skrænter, og tre personer i en robåd.

Skitse af H.P. Aaland visende kanalens indløb ved Arresø tæt på tæt på fiskerens hus .

Fiskeri og kanal

Et tredje og sidste eksempel fra museets samlinger har det til fælles med de to allerede omtalte, at der er en båd med på billedet – ja i dette tilfælde endda hele fire joller, to hvide og to grønne. Der er tale om et stort, stemningsfyldt men menneskefattigt oliemaleri, udført i 1930. Den naturalistiske og detaljerede gengivelse af Aagabet med vinternøgne træer fokuserer på fiskerens grej. Foruden jollerne drejer det sig om anløbsbroerne, bundgarnspæle, baljer, fiskekasserne, der selvfølgelig er af træ og rusen, der er renset og hængt til tørre. Især ålefiskeriet var lukrativt på den tid, hvor billedet blev malet. Ophavsmand til maleriet er en ikke videre kendt kunstmaler ved navn *H. P. Aaland*. Han var bosat i København og har selv doneret billedet til museet. Vi tør afslutningsvis fastslå, at Frederiksværk Kanal med sin interessante tilblivelseshistorie, sin rolle som forudsætning for industriens og byens opkomst, som rekreativ ressource i vores egen nutid og som vedvarende inspiration for kunstnerisk udfoldelse, fortjener vores største opmærksomhed. Dens potentiale må udfoldes i overensstemmelse det historiske faktum, at den repræsenterer en af 1700-tallets største ingeniørbedrifter.

Bornholm ved 2. verdenskrigs afslutning

Jørgen Tved blev inspireret af foredraget "Bornholm besat"

2. verdenskrig og den danske modstandsbevægelse er foredragsemner, der stadig **interesserer folk. "Bornholm besat", som** var emnet for vort foredrag den 12. oktober, var ingen undtagelse, tværtimod. Mange var mødt op, og af dem var der en god del, som havde forskellige relationer til klippeøen, f. eks. familie, der havde oplevet de sidste dage af verdenskrigen på den mest brutale måde.

Da det ikke var muligt for vores indleder, journalist Jesper Gaarskjær, at love os en artikel, skal jeg her beskrive, hvad der skete på Bornholm i tiden fra den 4. maj og frem til den 5. april 1946, da den sidste russiske soldat forlod Bornholm.

Mine kilder er *Bornholms Tidende* fra den 17. maj 1945, et særnummer af samme blad fra 5. april 2006 samt bøgerne: *Russerne på Bornholm*, skrevet af William Jensen i 1945 og *Bornholm i Krig 1940-1946*, udgivet af Bornholms Museum, samt naturligvis *Bornholm besat* af Jesper Gaarskjær.

Overskriften på Bornholms Tidende d. 17. maj 1945 lyder:

"Da Freden kom til det øvrige Land, kom Krigen til Bornholm."

Under overskriften kan man læse følgende: *"Som hele Bombardementet indtil nu ligger oplyst, er det en provokation fra Tysk side, der førte til den delvise ødelæggelse af Øens to største Byer. Om Formiddagen (mandag den 7. maj) var to russiske Rekognosceringsmaskiner – som så ofte før – inde over Nexø. Fra tyske Batterier og Skibe, blev der mod disse Maskiner rettet Luftværnsild og der blev slået Luftalarm i Nexø. De russiske Maskiner forsvandt i sydlig retning og vendte et par timer senere tilbage under ledsagelse af Bombemaskiner".*

Og så gik det slemt til.

Når man læser videre i bladet, kan man undre sig over, at der kun var 9 dræbte (andre kilder siger 10). Ødelæggelserne var meget omfattende: 471 huse blev totalt ødelagt. 1200 huse i Rønne og 700 i Nexø var beskadiget og ca. 4500 mennesker var pludselig husvilde.

Hvor tabet af danske menneskeliv var begrænset, var der rigtig mange tyskere, som satte livet til. Et stort pakhus på havnen i Nexø blev ramt af en fuldtræffer og sat i brand. Man mener, at der var 600-700, hovedsaglig tyske flygtninge, i huset. Halvdelen blev dræbt og den anden halvdel var mere eller mindre hårdt sårede. Tyske krigsskibe i havnene og tyske stillinger

deromkring blev ramt, så også et større antal tyske soldater blev dræbt eller såret. Man skal huske, at der i de sidste dage af krigen og frem til den russiske bombning var kommet et meget stort antal civile tyske flygtninge til øen, men også et stort antal tyske soldater, som var på flugt fra russerne på Østfronten. Mange med våben, men også mange uden, og blandt soldaterne var mange sårede, allerede da de blev landet på Bornholm. Man mener, at der ialt var omkring 20.000 tyskere, da russerne ankom onsdag den 9.maj.

Østergade, mod Kattesundet, Rønne. Grete Sonnes samling. BØA. Foto fra Rønne Byarkiv

Den samlede danske befolkning på øen den gang var ca. 47.000.

Det var den tyske admiral *Karl Dønitz* – Hitlers efterfølger – som havde givet kaptajn *Gerhardt von Kamptz* ordre til at forsvare Bornholm. Han ankom til øen den 5. marts 1945, på et tidspunkt hvor Bornholm allerede lå et godt stykke bag de sovjetiske linjer.

Med 12-15.000 soldater, hvor af mange dog var sårede, planlagde han øens forsvar. Dønitz havde sendt yderligere 1000 mand og noget artilleri til øen. Formålet var at få så mange tyskere som det overhovedet var muligt, både soldater og civile, væk fra russerne, der trængte frem langs hele den sydlige del af Østersøkysten.

Mandag den 7. maj om eftermiddagen var der stor forvirring, mange af indbyggerne var flygtet ud på landet og Rønne blev evakueret.

Mandag aften kl. 19 kom de russiske bombemaskiner igen, og der blev kastet bomber i både Rønne og Nexø og i farvandet omkring havnene. Og de russiske flyvemaskiner blev igen beskudt fra tyske skibe og fra stillinger i land. Efterfølgende kom 2 russiske jagere lavt hen over øen og nedkastede flyveblade med krav om overgivelse.

Tirsdag aften blev kaptajn von Kamptz styrtet af sine egne. Blandt de tyske soldater som var ankommet til Bornholm var også generaler. Disse forlangte, at von

Det er det eneste foto vi kender fra 9. maj af de sovjetiske hurtigbåde i Rønne Havn. Skibet til højre er en tysk tanker, Göl 1, der blev sænket af sovjetiske bomber 8. maj. Foto Georg Kjøller. Niels Chr. Bohn Pihls samling. Kilde: Rønne Byarkiv

Kamptz skulle overgive sig uden betingelser og han blev senere ført til Kolberg (nu Kolobrzeg i Polen), hvor russerne tog imod.

De første russere kom i 5 hurtigbåde onsdag den 9. maj kl. ca.15 til Rønne havn. Ombord var ca. 175 soldater. Tyskerne flygtede straks og Frihedsbevægelsen tog mod de russiske soldater og et samarbejde blev straks etableret.

I bogen *Russerne på Bornholm* kan jeg læse, at de ca. 150-175 russiske soldater og frihedsbevægelsens 600 mand i første omgang besluttede sig for at erobre forskellige små tyske nøglestillinger og så afvente, at flere russere ville komme til

Hjørnet af Østergade og Kattesundet. 1945. Foto tilhører Rønne Byarkiv

hjælp fra Kolberg. Der er ingen tvivl om, at de første ca. 175 russiske soldater absolut ikke hørte til jordens bedste børn. Det var et straffekompani, der bl.a. bestod af kriminelle, som var blevet frigivet fra fængsler og lejre, mod at de gik ind i *Den Røde Arme*. De blev dog meget hurtigt afløst af andre soldater med en helt anden moral og disciplin.

I bogen: *Bornholm i Krig* kan man læse: *"En sovjetoberst har fortalt, at mange officerer mod krigsafslutningen mistede kontrollen over deres soldater. Det skyldtes bl.a. den almindelige sejrsrus, men også en anden form for rus, affødt af, at soldaterne under fremrykningen i Tyskland stødte på mængder af spiritus og drak sig fra vid og sans. Da oberstens afdeling med kort varsel fik ordre om at tage til Bornholm og afløse landgangsstyrken, resulterede de disciplinære problemer i, at man isolerede mandskabet, statuerede nogle eksempler og udsatte de øvrige for krasse stroppeture, mens man indprentede dem, at de skulle befri et venligtsindet land og havde at opføre sig derefter."*

I løbet af torsdagen og fredagen spredtes de russiske tropper ud over øen. Bornholms Tidende skriver: *"Over alt var Dannebrog blevet hejst som Velkomsthilsen til de russiske Allierede. På Allinge Banegård blev de russiske Styrker modtaget med Bøgegrene af en flok Skolebørn. Overalt, hvor Russerne kom frem var der mange Folk på Benene og der blev smilet og vinket fra begge Parter".*

De lidt højerestående sovjetrussere boede i Storegade 31. På billedet står to med redaktøren af Bornholms Avis, Kjødts datter Lise.
Foto fra Rønne Byarkiv

Jesper Gaarskjær gjorde under sit foredrag meget ud af bombardementerne og de gener, som den russiske besættelse betød for Bornholms befolkning. Igen skal man huske, at russiske fly blev beskudt, på trods af, at man den 4. maj havde fået oplyst, at de tyske styrker i Danmark havde overgivet sig.

Man skal også huske, at Bornholm lå et godt stykke bag den russiske front i Tyskland. Byen Kolberg, hvorfra russerne kom, var dengang tysk. Ud fra et militært synspunkt måtte russerne naturligvis sikre sig, at de ikke kunne angribes i ryggen af tyske styrker på Bornholm.

Og endelig – krig er forfærdeligt, og det er altid den civile befolkning, som i høj grad må betale prisen. Danmark var kommet meget nådigt gennem krigen. Takket være modstandsbevægelsen var det kun i meget begrænset omfang, at de allierede havde bombet i Danmark. Og når det endelig skete, var det da også med store dramatiske konsekvenser for civile. Tænk blot på angrebet mod Shellhuset, hvor den franske skole m.m. blev ramt, og 93 børn mistede livet.

Under overskriften: "*Røverier i Ruinerne*" kan man i Bornholms Tidende fra den 17. maj 1945 læse følgende: "*Desværre er der både i Rønne og Nexø blevet røvet og plyndret i Ruinerne af de bomberamte Huse i meget stor Udstrækning. Efter at Tyskerne havde kapituleret, Natten mellem tirsdag og onsdag, blev det bestemt, at nogle få af Tyskerne fortsat skulle beholde Våben og overvåge, at de øvrige Tyskere ikke røvede og plyndrede. I hvert fald i 6 tilfælde har disse bevæbnede tyskere nedsat Standret og skudt Tyskere, der havde gjort sig skyldige i Røveri. I et af disse tilfælde blev to Tyskere, der havde røvet fra en Forretning på Lille Torv, omgående skudt på Gaden, og de ting, de havde taget, blev af patruljen leveret tilbage i Ruinerne.*"

Artiklen fortsætter: "*Men – og det er beskæmmende at skulle notere det – Tyskerne var ikke de værste Røvere. Det har vist*

CBU-øvelse i Rønne. Foto Svend Parksø

sig i mange Tilfælde, at de største Røverier fra Ruinerne er blevet foretaget Danskere, der benyttede andres Ulykke til at berige sig. I nogle tilfælde har man fået fat i de Skyldige og to er allerede blevet dømt. Deres Dom blev ufattelig mild, 40 dages Fængsel. Den Bornholmske Befolkning burde have Krav på, at man i sådanne Tilfælde slog til med hård Hånd. Og idømte meget strenge Straffe. Blødsødenhed og Eftergivenhed er Begreber, vi ikke vil kende over for den slags Individer. Blandt Tyveknægtene er i øvrigt en CBUer, der blev taget af en Frihedskæmper, da han var ved at fjerne sig med en Pengekasse. Beskæmmende, at han skulle sætte en Plet på det Korps, der ellers så uselvisk og dygtigt udførte et Kæmpearbejde i de to ødelagte Byers Ruinhobe."

Til uddybning: En CBU'er var et medlem af *Den [Civile] Bornholmske Udrykningskolonne*, oprettet i 1938 for at støtte politiet i deres arbejde.

Bornholms Tidende fra den 17. maj 1945 har flere små historier. Her er en anden:

Overskriften er "*Anmeld civile tyskere*". I artiklen står: "*Der strejfer antagelig endnu civilklædte Tyskere om på Øen, og for at undgå at disse Elementer laver Provokationer, der kan afstedkomme Gnidninger, henstilles det til alle Øens Beboere, der måtte træffe på sådanne civile Flygtninge, omgående at anmelde dem til nærmeste Frihedskæmperbevægelse. Det samme bør man gøre, hvis man støder på uniformerede Tyskere noget sted på Øen i Skove, Plantager eller ved Gårdene. Man udsætter sig selv for ubehageligheder ved at hjælpe sådanne Omstrejfere, og det er i vor egen Interesse, at få dem bort.*"

En anden rubrik i samme blad under følgende overskrift lød:

"*Russerne ønsker hurtig indskridning, hvis deres soldater forbryder sig.*"

"*Som Beboerne i Rønne har bemærket foregaar Aftenpatruljeringen af Gaderne i Byen nu af Patruljer af russiske Soldater og Frihedskæmpere i forening; i det hele samarbejder det russiske Militær over alt, hvor det er muligt, med Frihedskæmperne. Da den russiske Ledelse kun ønsker, at der skal skrides strengt ind, hvis Soldaterne på den ene eller anden måde forbryder sig, er der åbnet adgang til, at der i sådanne tilfælde straks kan tilkaldes en Kommando fra Politistationen i Rønne, telefon 817, eller uden for Rønne fra nærmeste Frihedskæmpervagt, og Befolkningen bør derfor i alle tilfælde, hvor der måtte opstå Vanskeligheder, omgående alarmere denne. Den russiske General, der som andet sted meddelt, nu er ankommet til Bornholm, oplyser i dag i en Samtale med Amtmanden, at man i to tilfælde havde konstateret, at Lovovertræderne i russiske Uniformer i virkeligheden var tyske Provokatører.*"

Som det fremgår, er der stor forskel på det man den gang – i maj 1945 – skrev i de

lokale aviser og hvad man skrev i f.eks. *Kristeligt Dagblad* den 18. september 2012 i anledning af Jesper Gaarskjærs bog. Overskriften var: "*Den Røde Hær voldtog og plyndrede bornholmerne.*"

Jeg er også i besiddelse af et særnummer af Bornholms Tidende, udgivet i anledning af 60-års dagen for de russiske troppers afrejse i maj 1946. Dette særnummer er fra den 5. april 2006.

Under overskriften: "*Do svidanja*" (russisk for farvel eller på gensyn) skriver man bl.a. følgende: "*Lad det være slået fast, at Bornholms befrielse fandt sted i maj 1945. Om årsagerne til, at den fik et unødigt voldsomt forløb, er der gennem årene gjort rede for i mangfoldige artikler, blandt andet i denne avis, men først og fremmest i professor Bent Jensens bog »Den lange befrielse«, der i 1996 også udkom som et bind i* Bornholmske Samlinger*. Den side af sagen skal derfor ikke genopfriskes her, men det skal konstateres, at den sovjetrussiske landgang på Bornholm i 1945 naturligvis var en besættelse, men at soldaterne ikke over for bornholmerne opførte sig som erobrere – måske bortset fra nogle forholdsvis få uheldige episoder straks efter landgangen. Men da sindene faldt lidt til ro efter krigsafslutningens virvar, kom hverdagen atter til Bornholm. Medvirkende hertil var i høj grad en hastig udskiftning af den barske landgangsstyrke med mere veldisciplinerede soldater, der blev holdt i kort snor af en effektiv ledelse.*"

Som det fremgår, ser det ud til, at de mange overfald, de mange voldtægter osv. ikke har været helt så omfattende, som nogle i dag giver udtryk for. Artiklen *Do Svidanja* er skrevet 60 år efter, at russerne var sejlet bort.

Der store særnummer af Bornholms Tidende fra den 5. april 2006 omhandler næsten kun begivenheder fra selve afrejsen og de arrangementer og middage som var i den forbindelse.

Jeg er dog faldet over en ganske bemærkelsesværdig artikel, som fortæller om, at der også er humor blandt bornholmerne. Overskriften er: "*Den gamle sovjetsoldats længsler efter Bornholm*". Det er en sang skrevet til et hæfte i stil med *Blæksprutten* og *Svikmøllen*. Hæftet var "*Dansk Nisse Tidende*", og den udkom i december 1946. Man er ikke sikker på forfatterne, men man nævner Ludvig Brandstrup, Sigfred Pedersen og redaktøren af den konservative "Bornholms Avis", Vilhelm Kjødt samt en anden lokal, N. C. Strandgaard. "Dansk Nisse Tidende" blev trykt i Politikens Hus. Man skriver, at sangen er en "russificering" af den meget kendte Mandalay-vise af Kipling. Jeg skal så tilføje at den russificerede udgave blev bragt på midtersiderne i hæftet og blev betegnet som en "Hviderussisk Folkevise".

En nat i maj

Hist hvor Rytterknægten spejler
sig i Østersøens blå,
sidder der en Rønne-pige,
ak og mig hun tænker på.
Hvisker silde-emmen ikke
fra det hvide røgeri:'
kom igen soldat fra Rusland
til din pige nummer ni!
Giv igen motoren gas
søg vor nye tumleplads,
der er pigen nemlig kammerat
og ingen feltmadras!
O, den vej fra Øst-Altaj
fuld af flomme-sild i leg.
-Pjort vandt dog øens mø i åben kamp
en nat i maj.

Gult var skørtet, grøn var klokken,
som min Rønne-pige bar,
Caroline hed hun, samme navn,
som Knuds prinsesse har!
På en dansk cerut hun røg,
den gang hun fik min samovar,
og hun ødsled kristen kysse
på en flot kosak-husar!
Borringholmsk var hendes blod
hun ku`ikke stå imod.
straks, da jeg tog til at kysse,
hun sin dyd i stikken lod.
O, den vej fra Øst-Altaj
fuld af flomme-sild i leg
-Pjort vandt dog øens mø i åben kamp
en nat i maj.

Når hver rugmark drev af tåge
og det led mod nedgangs-sol,
greb hun fermt sin lille strippe
og sin hvide malkestol.
Kind mod kind vi sad og sov
bag bondens trætte, mætte so,
mens den gamle røgter pusled`
om den søde, røde ko,
brugte striglen, strøg på strøg
langs det slanke, blanke øg,
mens det var så tyst, jeg næppe
turde ordne pigens tøj.
O, den vej til Øst-Altaj
fuld af flomme sild i leg.
-Pjort vandt dog øens mø i åben kamp
en nat i maj.

-Alt det ligger år tilbage,
jeg er ældet, ør og olm,
og fra Nischnij-Novgorod går der
ingen bus til Borringholm.
Hvad de gamle basser si`er,
bør vi alle stadig tro:
Den som elskede i Rønne
bli`r til is i Kirovo.
Alting er mig til besvær
på den lugt af vårsild nær.
Hvem der havde ungdomskræfter,
- og sin Rønne-pige her!
O, den vej til Øst-Altaj
fuld af flomme-sild i leg.
-Pjort vandt dog øens mø i åben kamp
En nat i maj.

Jeg er syg nu af at slide
vore skidne brosten op,
og det fæle ruski-regnvejr
går mig gennem marv og krop.
Vel halvhundred piger har jeg
fra Moskva til Samarkand,
som kun snakker om at elske,
hvad jeg også ved de kan!
Men på polsk! – Å jøss, minstro
hvad er fryd i Kirovo
som når Line går til patten
bag sin søde røde ko.
O, den vej til Øst-Altaj
fuld af flomme-sild i leg.
- Pjort vandt dog øens mø i åben kamp
en nat i maj.

Sejl mig ud der vest for Kronstadt
der hvor mænd kan gå til køjs,
hvor de ti bud ikke gælder,
Når man træffer en burgøjs!
Fjernt fra klippeøen lokker mig
det hvide røgeri
-Så du røgen, da jeg brændte på
Min pige nummer ni!
-O den vej til Falsterbo!
gemt og glemt var Kirovo.
66 var da mit navn,
Og bådens navn, ja det var do.

O, den vej til Øst-Altaj
fuld af flomme-sild i leg.
-Pjort vandt dog øens mø i åben kamp
en nat i maj.

Jeg vil gerne slutte mit "referat" med denne sang, der er skrevet flere måneder efter, at russerne var rejst. Nu skal det jo heller ikke være alt sammen være alt for surt!

Jørgen Tved

Festligheder på Store Torv i Rønne. Pinsedag 1945 spilede et sovjetrussisk militærorkester op til dans på Store Torv. Arrangementet tiltrak mange mennesker - og fotografer. Niels Bohn Pihls samling. Foto fra Rønne Byarkiv.

To år med V3 – og et til

En status efter to år med udstilling af kampvognen

Det var Frederiksværkegnens historiske Forening, som i sin tid fik byrådet til at anmode Nationalmuseet om at låne kampvognen V3. Den var blevet »hjemløs« efter den påsatte brand på *Frihedsmuseet* i København.

Vi var nok vel optimistiske, da vi havde forestillet os, at et sådant klenodie naturligvis skulle udstilles i Gjethuset. Sådan skulle det som bekendt ikke være. Det blev til de meget mere ydmyge lokaler på Syrevej 13, hvor der for mange år siden var bomuldstørreri i forbin-

delse med fremstillingen af skydebomuld.

Nationalmuseet havde forlangt, at V3 skulle stå indendørs. Formentlig af frygt for overgreb mod den gamle vogn. At det så var i et lokale, hvor der eneste der er nok af, er træk? Der var ikke mulighed for opvarmning. Toilet og vand var afmonteret. Det tog cirka et år at overbevise kommunen om, at når to mennesker skal opholde sig i et lokale i 5 timer, så er der behov for toilet og adgang til vand. Først da vi åbnede udstillingen for 2. år her i 2016, var det bragt i orden.

Vi havde naturligvis også hele tiden råbt på penge til reklame for udstillingen og til at forsøge at gøre udstillingen mere seværdig. Vi fik flere gange nej. Borgmesteren var meget standhaftig, men heldigvis bevilgede *Kulturelt Samråd* 38.000 kr. Flere møder blev afholdt sammen med museet, for vi skulle have mest muligt ud af disse penge.

Vi fik lidt flere annoncer. Ikke som vi havde aftalt, og ikke før vi i 2016 havde haft åbent et stykke tid. Altså ingen for-reklame. Vi havde også ønsket at udsende særnummeret af *Prøven*, der blev lavet i 2015, til vore skoler, men det måtte der ikke bruges penge på. Reparation af de elektriske installationer på Syrevej måtte vi selv betale. Vi fik dog noget AV-udstyr, så vi blandt andet kunne fremvise den film om V3, som foreningen tidligere havde fået fremstillet. Udstyret var dog ikke alt for driftssikkert, det skal gås efter, inden vi åbner i 2017.

Hvad har vi så fået ud af vore anstrengelser? Vi har formidlet en god og dramatisk periode i vor bys historie. Vi har i de 2 år haft 2500-3000 gæster. Når tallet ikke er helt nøjagtigt, skyldes det, at ikke alle vagter har skrevet det ind i logbogen eller – som der blev skrevet i forbindelse med Krudtværksfestivalen – **"***Da vi havde talt til 275 gæster, opgav vi at tælle***"**. Vi har solgt en del materiale: film, klippeark, bøger m.m. Vi har haft besøg af både skoleklasser og andre selskaber og vi har oplevet stor interesse med mange spørgsmål, som gæsterne forhåbentlig har fået svar på.

Vi har lagt mange kræfter i udstillingen, og i nogen grad drevet rovdrift på de frivillige, som har stillet sig til rådighed som vagter. Museet og byen er dem stor tak skyldig.

I foråret står vi over for endnu en sæson. Bestyrelsen har besluttet, at vi kun vil holde åbent lørdage og søndage, dog stadigvæk i 5 timer. Og at vi er til rådighed den 4. maj. Men at vi ellers vil følge den periode, hvor Krudtværksmuseet har åbent.

Vi vil dog altid kunne åbne udstillingen for grupper, skoleklasser etc. uden for den normale åbningstid.

Vi vil også forsøge at gentage det *Alsangsstævne*, som vi med god støtte fra den kommunale administration og fra Kulturelt Samråd, afholdt i 2016. Det var et rigtig godt arrangement, der også trak gæster til V3 udstillingen. Det kan også være, at vi i 2017 skal forsøge os med nogle foredrag om nogle emner med relation til V3 og 2. verdenskrig.

Så vidt vi er orienteret, skal V3 tilbage til Nationalmuseet i 2018, blandt på grund af restaurering. Herefter skal der tages stilling til, hvor den fremover skal udstilles.

Hvis du har mod på at medvirke som vagt i den nye – og formentlig sidste – sæson må du endelig tage kontakt til undertegnede på telefon 47 77 00 23 eller på mail tved@email.dk.

Jørgen Tved

Foreningens arrangementer

Onsdag den 18. januar kl. 19:30
Kunst og historie - Frederiksværk og omegn
Lokale malere III. Lokalhistoriker Jørgen Lassen

Jørgen Lassen fortsætter foredragsrækken om lokal kunst, denne gang i perioden 1918-1960. Flere af periodens opsigtsvækkende stilarter, f.eks. dadaisme og surrealisme, fik ikke fodfæste i malerkunsten i Halsnæs. Men naturalismen, impressionismen og ekspressionismen udfoldedes for fuld kraft med naturen og byerne som inspiration, bl.a. Arresø, fjorden, havet, Liseleje, Hundested og Frederiksværk. Der vises en lang række værker med lokale motiver.

Onsdag den 15. februar kl. 19:30
K. A. Larssen
Museumsleder Frank Allan Rasmussen

Der er ikke mange, der husker Knud Arnt Larssen (1793-1865). Han blev født i Holbæk, kom i handelslære og overtog den ene af to privilegerede købmandshandler i Frederiksværk. Han var sammen med sin hustru kendt for sparsommelighed, hvilket bl.a. satte ham i stand til at købe Arresødal. Du kan stifte nærmere bekendtskab med myter og sandhed om parret, da Industrimuseets leder, Frank Allan Rasmussen, har gravet i arkiverne og fundet den spændende historie frem.

Onsdag den 22. marts kl. 19:30

Sagntidens Lejre

Museumsleder Tom Christensen

Lejre er det sted, hvor historien om kongeriget Danmark begyndte ifølge sagaer og krøniker. I arkæologisk sammenhæng ses monumentale halbygninger, gravhøje, skibssætninger og rige fund gennem godt 500 år (500-1000 e.Kr.) i landskabet omkring Lejre. Passende rammer for en konge eller fyrste. Men de fysiske levn fortæller ikke om personer og begivenheder, og de skriftlige kilder bygger på sagn og myter. Museumsleder Tom Christensen vil forsøge at afdække, hvad der er sandt, og hvad der er myte om Kongsgården i Lejre.

FORENINGENS FOREDRAG AFHOLDES

BIBLIOTEKET I FREDERIKSVÆRK

TORVET 41

TILMELDING OG MEDLEMSKAB AF HISTORISK FORENING ER *IKKE* NØDVENDIG FOR AT DELTAGE I FOREDRAG OG TURE, MEN FOR DEN GODE KAFFE OG ELSES VELSMAGENDE KAGE MÅ DU BETALE 25 KR !

KOM I GOD TID, FOR DER ER OFTE TALE OM TILLØBSSTYKKER!

Returadresse: Skansevej 30B, 3390 Hundested

Museer og arkiver

Industrimuseet Frederiks Værk
Åbningstid kontor: tirsdag-fredag kl. 10-14
www.indmus.dk, tlf. 47 72 06 05
Torvet 1, 3300 Frederiksværk

Knud Rasmussens Hus
Knud Rasmussensvej 9
3390 Hundested, Tlf. 47 72 06 05
Åbent Kl. 11 - 16. Mandag lukket

Hundested Lokalhistoriske Arkiv
Åbningstid: Mandag og onsdag kl. 10-13 og torsdag kl. 16:00 -18:00. Telefon 4798 1010
Nørregade 61 i Hundested (Biblioteket)

Krudtværket
Åbent fra 1. juni. kl. 11-16, mandag lukket

Udstilling af kampvognen V3
Syrevej 13, Krudtværksområdet
Åbent fredage, lørdage og søndage 11-16.

Sponsorer

Advokat Jacob Berner Rue (L)
3370 Melby
Tlf. 4774 2822

Bog og Idé - Frederiksværk
Nordcentret, 3300 Frederiksværk
Tlf. 4752 4001

Danske Bank
Nørregade 6
3300 Frederiksværk

Det Classenske Fideicommis
Tromnæs Alleen 2F, 4800 Nykøbing F.
Tlf. 5444 7029

Entreprenør Poul Erik Andreasen
Møllevangsvej 103, 3300 Frederiksværk
Tlf. 4774 7809

Glarmesteren i Frederiksværk
Syrevej 17, 3300 Frederiksværk
Tlf. 4772 4248

Grøn Teknik v. Otto Jacobsen
Værkstedsbakken 5 B, 3390 Hundested

Industrimuseet Frederiks Værk
Torvet 1, 3300 Frederiksværk

Kim Dencker Johansen Holding Aps
Hanehovedvej 187, 3300 Frederiksværk
Tlf. 4772 2583

Kiropraktisk klinik v/ Merethe Lyngbæk
Kirkegade 7, 3300 Frederiksværk
Tlf. 4772 4540

KTS-Entreprise
Industrivej 3, 3300 Frederiksværk
Tlf. 4777 2577

Thomsens Cykler
Vinderød Skov 3-5, 3300 Frederiksværk
Tlf. 4772 2323

Tømrermester Egon Bech A/S
Krudtværksalleen 21 B
3300 Frederiksværk
Tlf. 4772 2060

Winther A/S, Snedker- og Tømrermestre
Jernbanegade 5 , 3300 Frederiksværk
Tlf. 4772 0202, 2021 0202